William H. Campobell a Robert M. Rohrbaugh
Biopsychosociálny prístup -manuál. Sprievodca pre profesionálov v oblasti duševného zdravia. Bratislava: Vydavateľstvo F, 2016
Predhovor ku knihe

Vrstevnatosť ľudského bytia, bio -psycho -sociálny model v medicíne a priestor pre psychoterapiu a sociálnu prácu

George L. Engel vo svojich dvoch slávnych esejách (citácie aj na ich slovenské preklady nájde čitateľ v knihe) poukázal na nedostačivosť úzko vymedzenej samotnej biomedicíny (aj keď zaznamenala veľké a nepopieratelné úspechy) a potrebu rozšírenia medicíny o psychologické a sociálne aspekty. Engel tak poskytol intelektuálny rámec pre prístup, ktorý vo svojom myslení a praxi uplatňovali mnohí lekári aj pred ním alebo nezávisle od jeho publikácií. Tak napr. biopsychosociálny prístup k chápaniu psychopatológie sa dá identifikovať u S. Freuda, E. Eriksona, E. a M. Bleulera, J. Bowbyho, z našich autorov napr. u P. Fedora - Freybergha, V. Krčméryho a ďalších. Dokonca aj autor tohto predhovoru vypracoval nezávisle na Engelových publikáciách atestačnú prácu z psychiatrie s názvom Depresia ako problém biológie, psychológie a sociológie. Asi ide o prirodzený vývoj zvedavých klinikov.

Zaujímavé je, že Engel pravdepodobne nepoznal práce nemeckého fi lozofa N. Hartmanna, ktorý ešte v prvej polovoci 20. storočia precízne načrtol koncept reálneho sveta v jeho vrstevnatej štruktúre a v podstate vyriešil spor medzi idealizmom a materializmom. Hartmannove a Engelove koncepty sa pritom harmonicky dopĺňajú.

Podľa N. Hartmanna môžeme človeka chápať ako vrstevnatú bytosť. Pre jednotlivé vrstvy platia určité kategórie, kategoriálne zákony a každá vrstva si vyžaduje pri skúmaní určité príslušné vedecké disciplíny.

Anorganickú vrstvu skúma fyzika a chémia.

Vitálnu vrstvu biológia, resp. celé spektrum biologických vedných disciplín, vrátane genetiky, evolučnej biológie a etológie.

Psychickú vrstvu psychológia so svojími početnými odvetviami, vrátane psychopatológie.

Sociálne -duchovnú vrstvu duchovedné odbory a sociálne vedy. Viacerí súčasní autori majú tendenciu explicitne pričleňovať k biopsychosociálnemu modelu ešte spritualitu, takže hovoria o biopsychosociálne spirituálnom modeli. Moderné chápanie dimenzie spirituality je pomerne komplexné a niektoré jej komponenty by sme z hľadiska Hartmannovho prístupu mohli priradiť k sociálno -duchovnej vrstve a sčasti k psychickej.

Ak túto vrstevnatosť vztiahneme k medicíne a špeciálne psychiatrii, tak môžeme povedať, že somatickými ochoreniami sa prevážne zaoberajú vedy siahajúce od fyziky, chémie až k biológii. Stúdium psychóz si vyžaduje hlavne biologické a psychologické vedy. Zážitkovo podmienené psychické poruchy hlavne psychologické a sociálno -duchovné vedy. Samozrejme ide o zjednodušenia, pretože napr. na primárne somatické ochorenie reaguje človek aj zážitkovo -emocionálne a kognitívne a ochorenie má dopad aj na jeho sociálne fungovanie. A naopak, primárna porucha na sociálnej úrovni môže významne ovplyvniť psychickú vrstvu ako aj biologické funkcie (stačí pripomenúť význam medziľudských vzťahov pre zdravie človeka), ba

dokonca môže viesť až k deštrukcii biologickej vrstvy a tým celého individua, napr. samovraždou. –Aj terapie sa zameriavajú podľa jednotlivých vrstiev: somatická liečba, psychoterapia, socioterapia. Psychiatria si teda vyžaduje multidisciplinárny prístup k štúdiu porúch a ich liečbe, pluralizmus metód je jej vlastný.

Psychiater musí byť z podstaty predmetu svojho záujmu „metodologický chameleón“ (Tellenbach) v oblasti štúdia etiopatogenézy, diagnostiky a tiež terapie. To znamená, že vo svojom myslení musí byť schopný brať do úvahy rôzne vedecké disciplíny.

Vo všeobecnosti môžeme ale podľa N. Hartmanna konštatovať, že „nižšie“ vrstvy sú „silnejšie“ než vyššie a sú predpokladom existencie vyšších. Vyššie vrstvy nemôžu existovať bez nižších, ale nižšie bez vyšších môžu. Vyššie vrstvy majú síce vyšší stupeň voľnosti, ten sa ale môže pohybovať len v rámcoch, ktoré dovoľujú zákonitosti nižších vrstiev.

Iluzórnosť predstavy, že by podrobný popis procesov nižšej vrstvy mohol úplne nahradiť kategórie vyššej vrstvy komentoval významný nemecký neurofyziológ Richard Jung, keď poukázal na to, že psychológia má prístup k vysoko integrovaným výkonom mozgu, ktoré môže neurobiológia postihnúť len ako niektoré elementárne pochody, pričom v skutočnosti ide o milióny až miliardy procesov.

Pre naše úvodné úvahy k téme biopsychosociálenho modelu môže byť snáď ešte užitočné pripomenúť si koncept 3 svetov K. Poppera:materiálny stet 1, vedomý svet 2, svet kultúry 3.

Svet 1, teda svet materiálnych objektov a stavov zahŕňa a) neživý svet (všetka matéria a energia v kozme), b) biologický svet (materiálne substráty -telá, fyziologické procesy a správanie všetkých žijúcich organizmov -vrátane ľudského mozgu), c) artefakty (nástroje, stroje, knihy, umelecké diela, hudobné inštrumenty, budovy, atd; dnes by sem Popper zrejme zaradil aj počítače.

Svet 2, stavy vedomia, svet poznatkov, subjektívneho prežívania, napr. vo forme vnímania, myslenia, emócií, úmyslov, spomienok, snov, predstáv atď.

Svet 3, poznatky v objektívnej forme. Sem podľa Poppera patria fi lozofi cké koncepty, vedecké teórie, teologické názory, historické poznatky, celá literatúra, technologické znalosti, teoretické systémy, vedecké problémy, kritické argumenty, atď.

Keď na Popperov koncept aplikujeme učenie o vrstvách N. Hartmanna, tak môžeme povedať, že „subjekt“ (self) sveta 2 môže samostatne konať, ak poslúcha materiálne zákony sveta 1 a zohľadňuje poznatky sveta kultúry 3. Vyššia vrstva môže do istej miery formovať nižšiu, ale nemôže ju transformovať, nemôže poprieť jej zákonitosti.

Hartmannov model vrstevnatosti ľudského bytia a Engelov biopsychosociálny model môžeme teda implicitne nájsť v modernej psychiatrickej diagnostike a uznávaných a empiricky potvrdených terapeutických postupoch, ktoré si nie zriedka vyžadujú pôsobenie na rôznych úrovniach či už následne alebo simultánne. –Výskumy etiopatogenézy psychických porúch (ak teraz ponecháme stranou primárne somatogénne, teda organické a symptomatické) svedčia pre to, že pri ich vzniku sa spravidla uplatňuje kombinácia genetickej dispozície a nepriaznivej životnej skúsenosti. Pričom táto môže spôsobovať aj epigenetické zmeny. Dobrá správa z nedávneho výskumu je, že epigenetické zmeny sú reverzibilné, pravdepodobne aj vplyvom psychoterapie.

Autorom knihy, ktorú držíte v rukách, sa podarilo didakticky zrozumitelne načrtnúť ako v našej praxi pristupovať k biopsychosociálnej konceptualizáci prípadu pacienta/klienta.

MUDr.Jozef Hašto, PhD
psychiater a psychoterapeut
Pro mente sana, Bratislava